Ulkoasiainvaliokunnalle

Pyydettynä lausuntona hallituksen esityksestä laiksi sotilastiedustelusta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 203/2017 vp) esitän kunnioittavasti seuraavaa.

1. Johdannoksi

Valiokunnalta saamassani lausuntopyynnössä toivottiin, että lausuntoni keskittyisivät ihmisoikeuselementtien huomioimiseen ja ihmisoikeuksien toteutumiseen ehdotuksissa tiedustelulainsäädännöksi (HE 202/2017 vp siviilitiedustelusta ja HE 203/2017 vp sotilastiedustelusta). Näitä esityksiä on luonnollisesti luettava yhdessä samaan lainsäädäntökokonaisuuteen kuuluvan perustuslain 10 §:n muutoksen (HE 198/2017 vp) ja tiedustelun valvontaa koskevan esityksen (HE 199/2017 vp) kanssa. Ehdotettu kansallisen perusoikeussuojan kaventaminen suhteessa sotilas- ja siviilitiedustelun toimivaltuuksiin siirtäisi painopistettä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja Euroopan Unionin perusoikeuskirjan suuntaan arvioitaessa Suomessa tiedusteluvaltuuksien soveltamista ja mahdollisia tulevia lainsäädäntöhankkeita niiden alalla. Tiedusteluvaltuuksien tehokas valvonta puolestaan on eräs niistä perusteista, joiden nojalla jatkossa arvioitaisiin, pysyykö valtuuksien soveltaminen ihmisoikeussopimusten kannalta hyväksyttävissä rajoissa.

Tässä lausunnossa arvioin vain sotilastiedustelulakihanketta (HE 203/2017 vp). Lisäksi viittaan erilliseen 7.5.2018 päivättyyn lausuntooni siviilitiedustelusta (HE 202/2017 vp). Sen johdannossa (jakso 1) on lainattu perustuslakivaliokunnalle 26.2.2018 esittämääni parannettua sanamuotoa mahdollisesti säädettävälle perustuslain 10 §:n 4 momentille. Sen jälkeen (jaksossa 2) selostetaan tiedustelulakien ihmisoikeusarvioinnin lähtökohtia ja johtamani SURVEILLE-tutkimushankkeen tuloksia ja merkitystä. Viittaan myös sotilastiedustelulakihankkeen yhteydessä eilisen lausuntoni noihin jaksoihin, joissa esiintyy myös eräitä lähdeviitteitä.

2. Hallituksen esityksen arviointia

Hallituksen esitykseen sisältyy jakso kansainvälisten ihmisoikeussopimusten (ss. 46-55) ja EU:n perusoikeuskirjan (ss. 56-61) merkityksestä asian yhteydessä. Myös tältä osin voin ensisijaisesti viitata aiempaan lausuntooni siviilitiedusteluhankkeesta (jakso 3), jonka arviot

hallituksen esityksen ao. jaksoista ovat päteviä myös nyt käsillä olevassa sotilastiedustelua koskevassa asiassa. Lausunnossani esitettiin tältä osin neljä kokoavaa huomiota, joista huomiot (1) ja (2) haluan sellaisinaan uudistaa myös suhteessa sotilastiedusteluhankkeeseen. Sen sijaan huomiot (3) ja (4) on syytä muotoilla uudelleen, jotta voin kohdistaa ne sotilastiedustelua koskevan hallituksen esityksen sisältämiin lakiehdotuksiin.

(3) Ehdotettu laki sotilastiedustelusta on syvästi ongelmallinen, kun se tukeutuisi erikseen ehdotettuun perustuslain 10 §:n muutokseen, jonka nojalla yksityisyyden suoja väistyisi yhtäältä kansallisen turvallisuuden, toisaalta sotilaallisen tiedonhankinnan hyväksi. Kansallinen turvallisuus on Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja sen ratkaisukäytännössä hyväksyttävä peruste yksityiselämän suojan rajoituksille, mutta se ei merkitse avointa valtakirjaa mille hyvänsä tiedustelutoiminnalle, jonka perusteluksi esitetään kansallinen turvallisuus. Perusoikeusrajoituksella kansalliselle turvallisuudelle tosiasiassa saatava hyöty on kyettävä osoittamaan ja arvioimaan objektiivisesti. Sinänsä pidän onnistuneina hallituksen tiedustelulakipaketissa esitettyjä luonnehdintoja kansallisen turvallisuuden käsitteestä. Mutta tästä ei seuraa, että ehdotetuissa lakiteksteissä olisi onnistuttu operationalisoimaan tuo yksityiselämän suojan rajoitusten sinänsä hyväksyttävä tarkoitusperä sillä tarkkuudella, mitä on edellytettävä, jotta tiedusteluvaltuuksien laajuus olisi ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä. Tämä koskee myös tiedon hankkimista sotilaallisesta toiminnasta, jonka tulisi oikeuttaa puuttuminen yksityisyyden suojaan vain, jos uhka kansalliselle turvallisuudelle ja yksityisyyden suojan rajoittamisen kautta saatava hyöty kansalliselle turvallisuudelle voidaan osoittaa. Sotilaallinen tiedonhankinta ei itsessään ole ihmisoikeussopimusten kannalta hyväksyttävä tarkoitusperä yksityisyyden suojan rajoittamiseksi. Esitän jäljempänä ehdotukseni siitä, miten lakiehdotusta tulisi muuttaa.

(4) On myös syytä korostaa, ettei tiedusteluvaltuuksien hyväksyttävyys ihmisoikeuksien kannalta tyhjene suhteellisuusarviointiin, missä oikeusturvajärjestelyillä on oma tärkeä osuutensa. Yksityisyyden suojan ydinalueen loukkaamattomuus ja vaatimus sääntelyn täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta ovat itsenäisiä arviointiperusteita, joita kansallisen turvallisuuden suuri painoarvo suhteellisuusarvioinnissa ei oikeuta sivuuttamaan. Sotilastiedustelulakiehdotuksen 5 §:ssä ehdotettu suhteellisuusperiaate ei vastaa ihmisoikeussopimusten yhteydessä sovellettua suhteellisuusperiaatetta. Pykälän mukaan riittäisi verrata toisiinsa hyvin erilaisia asioita mukaan lukien sotilastiedustelun päämäärä (oletettavasti kansallinen turvallisuus) ja tiedustelusta aiheutuva oikeuksien loukkaaminen. Ihmisoikeussopimuksia sovellettaessa kysymys on siitä, millä ehdoin oikeuden rajoitus on hyväksyttävä ja siksi *ei* muodostu sen loukkaukseksi. Ihmisoikeuksien loukkaukset ovat *aina kiellettyjä*. Jotta rajoitus olisi hyväksyttävä (ja siis ei oikeuden loukkaus), sen on asteeltaan oltava

hyväksyttävä rajoituksella tosiasiallisesti saavutettavaan hyötyyn hyväksyttävän päämäärän toteuttamisessa.

3. Ihmisoikeuksien edellyttämät korjaukset

Jotta sotilastiedustelulakihanke saataisiin sopusointuun ihmisoikeuksien kanssa, siihen tulisi tehdä joukko korjauksia.

(1) Kansallinen turvallisuus

Sotilastiedustelulain 3 §:ään tulee sisällyttää viittaus kansalliseen turvallisuuteen. Esimerkiksi: ”Sotilastiedustelun tarkoituksena on hankkia ja käsitellä tietoa *Suomen kansalliseen turvallisuuteen kohdistuvista* ulkoisista uhkista…”. Vastaavasti 4 §:n alku tulisi muuttaa kuulumaan: ”Tiedustelumenetelmällä saadaan hankkia tietoa seuraavasta toiminnasta, jos toiminta on luonteeltaan sotilaallista *ja muodostaa uhkan Suomen kansalliselle turvallisuudelle*: …”

(2) Suhteellisuusperiaate

Lakiehdotuksen 5 §:ää tulisi korjata niin, ettei siinä suhteellisuusperiaatteeksi nimetty konstruktio olisi ainakaan suoranaisessa ristiriidassa ihmisoikeussopimusten kanssa. Hallituksen esityksen muotoilu oikeuttaa ihmisoikeuksien loukkaukset. Hyväksyttävä muotoilu voisi olla esimerkiksi:

> Sotilastiedustelun toimenpiteiden on oltava puolustettavia, kun verrataan keskenään tiedon hankinnalla saatavien tietojen merkitystä kansalliselle turvallisuudelle ja sen aiheuttamia oikeuksien rajoituksia, samalla varmistaen, että vastaava hyöty ei olisi saavutettavissa oikeuksia vähemmän rajoittavin keinoin ja ettei oikeuksien rajoituksilla loukata niiden olennaista sisältöä.

(3) Syrjinnän kielto

Lakiehdotuksen 8 § saattaa muodostua oikeutukseksi ihmisoikeussopimuksissa kielletylle syrjinnälle ja siten kääntyä tarkoitustaan vastaan. Tämä seuraa ”ainoastaan”-sanan sisällyttämisestä lainkohdan toiseen virkkeeseen. Tuo toinen virke voidaan yksinkertaisesti poistaa lakiehdotuksesta.

(4) Kansainvälinen yhteistyö

Lakiehdotuksen 19 § antaisi sotilastiedusteluviranomaisille laajat toimivaltuudet vaihtaa tiedustelutietoja ulkomaisten tiedustelu- ja turvallisuuspalveluiden kanssa salassapitosäännösten estämättä ja osallistua tiedustelutietojen hankkimiseen ja arvioimiseen liittyvään kansainväliseen yhteistoimintaan. Säännöksen seurauksena perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien suoja (ensi sijassa yksityisyyden suoja ja tietosuoja)

Suomessa saatettaisiin sivuuttaa suhteessa ulkomaiden sotilastiedusteluviranomaisiin. Samoin Suomen sotilastiedustelu saattaisi vastaanottaa yksityisyyden suojaa ja tietosuojaa loukkaavaa informaatiota muualla taikka informaatiota, joka on hankittu ihmisoikeuksia loukkaamalla – jopa kidutuksella. Kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kielto on merkityksellinen myös luovutettaessa tietoja Suomesta, koska on mahdollista, että tietojenvaihdon seurauksena joku joutuisi ulkomailla ihmisoikeusloukkauksen uhriksi – esimerkiksi kidutetuksi, vainotuksi, tuomituksi kuolemaan tai mielivaltaisen vapaudenriiston uhriksi. Pykälän viimeisen momentin mukaan tietojen luovuttamisessa ja vastaanottamisessa olisi kuitenkin noudatettava, ”…mitä siitä erikseen Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa määrätään…”. Tämä lauseke olisi helposti korjattavissa ihmisoikeuksia suojaavaan muotoon kirjoittamalla se muotoon: ”…Suomea velvoittavia kansainvälisiä sopimuksia…”. Ihmisoikeussopimuksissa ei ”erikseen määrätä” kansainvälisestä tietojenvaihdosta, mutta niistä kyllä seuraa Suomelle velvoitteita, jotka on otettava huomioon tietojenvaihdossa. Mietinnön laativaa valiokuntaa tulisi evästää selventämään perusteluissa, että uudelleen muotoilu lauseke kieltää yhteistoiminnan tai tietojen luovuttamisen, jos on perusteltua aihetta epäillä, että ketään henkilöä tämän yhteistyön tai tietojen luovuttamisen vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus, muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu, vaino, mielivaltainen vapaudenriisto tai epäoikeudenmukainen oikeudenkäynti.

Tietojenvaihdosta on tullut olennainen osa siviili- ja sotilastiedustelupalvelujen toimintaa. Tämä merkitsee jatkuvaa riskiä siitä, että tiedustelun kohdentaminen ei palvele suoraan maan omaa kansallista turvallisuutta vaan että tietoa hankitaan myös vaihdon välineeksi ja tiedustelupalvelun kansainvälisen arvostuksen kohottamiseksi. Myös Suomessa tiedustelulakihanketta on keskeisesti perusteltu sillä, että kun meidän lainsäädäntömme ei salli tietoliikennetiedustelua samassa laajuudessa kuin mikä on käytäntönä muualla (joskus jopa ilman lainsäädännöllistä perustaa), Suomi olisi ”jäänyt jälkeen” kansainvälisestä kehityksestä ja sen takia olisimme muiden maiden hyväntahtoisuuden varassa esimerkiksi terrorismin torjunnassa. Laajamittaista tietoliikennetiedustelua on siirrytty perustelemaan ns. oravannahkakaupalla, jossa Suomella on – mm. maantieteellisen sijaintinsa takia – tarjottavanaan sellaista tiedustelutietoa, josta muut maat ovat valmiita ”maksamaan”.

Tämä perustelulinja on syvästi ongelmallinen. Se etäännyttää tiedustelutoiminnan ja sen yhteydessä tapahtuvat yksityisyyden suojaan ja muihin ihmisoikeuksiin kajoamiset tuon kajoamisen hyväksyttävästä tarkoitusperästä, Suomen kansallisen turvallisuuden suojaamisesta. Samalla tiedustelun kohteena olevat ihmiset välineellistetään ”oravannahkakaupan” välikappaleiksi. Mitä etäisempi on tosiasiallisen tiedustelutoiminnan yhteys välittömään hyötyyn Suomen kansalliselle turvallisuudelle, sen herkemmin sillä aiheutettavat kielteiset vaikutukset yksityisyyden suojalle ja muille ihmisoikeuksille ovat noiden oikeuksien kiellettyjä loukkauksia eivätkä hyväksyttäviä rajoituksia.

Lisäksi ”oravannauhkakaupan” muodostuminen tiedustelutoiminnan moottoriksi uhkaa johtaa huomion ja voimavarojen väärään kohdentamiseen. Pahimmillaan suomalaisten

turvallisuus heikkenee, kun todellisten tunnistettujen riskitekijöiden sijasta voimavarat suunnataan kansainvälisten tietoverkkojen loputtomaan kampaamiseen siinä toivossa, että sieltä löydettäisiin jotakin vaihdon välineeksi kelpaavaa.

Edelleen 19 §:n 3 momentin mukaan vieraan valtion tiedustelu- ja turvallisuusviranomaisilla puolestaan olisi 3 momentin mukaan Suomen sotilastiedustelun kanssa yhteistyötä tehdessään joukko toimivaltuuksia Suomessa (lakiehdotuksen 20, 22, 41, 45, 49, ja 63 §). Näihin valtuuksiin sisältyvät varsin ongelmallisesti mm. peitelty tiedonhankinta (22 §) peitetoiminta (ml. soluttautuminen, 41 §), valeosto (45 §) ja tietolähdetoiminta (49 §). Sotilastiedustelun näkökulmasta voi tuntua houkuttelevalta käyttää tällaisiin operaatioihin ulkomaisten yhteistyökumppaneiden henkilöstöä, mutta ihmisoikeuksien kannalta on varsin ongelmallista uskoa noin arkaluontoisia tehtäviä ulkomaisten tiedustelupalvelujen agenteille, joiden ensisijainen lojaliteetti tietysti kohdistuu heidän omaan maahansa.

(5) Tiedustelumenetelmien keinovalikoima (4 luku)

Pidän huonosti harkittuna ja suuria ihmisoikeusriskejä sisältävänä, että Suomessa kertaheitolla siirryttäisiin sotilastiedustelun koko olemassaolon julkisesta kieltämisestä lainsäädäntöön, joka uskoo laillistetulle sotilastiedustelulle niin laajan keinovalikoiman kuin mitä sotilastiedustelulakiehdotuksen 4 luvussa ehdotetaan. Osa ehdotetuista toimivaltuuksista sopii jo tehtyjen rikosten tutkintaan, osa valmisteilla olevien rikosten torjuntaan ja vain selvästi pienempi osa yleisempien, mahdollisesti ei-rikollisten, turvallisuusuhkien ennakoivaan kartoittamiseen ja ehkäisyyn. Ihmisoikeuksien suojaan liittyvin perustein hallitukselta tulee edellyttää jokaisen ehdotetun toimivaltuuden osoittamista erikseen välttämättömäksi. Siirtyminen kiireen alla ja kiireellisessä menettelyssä ”nollasta sataan” luo olettaman siitä, että joukossa on tarpeettomia toimivaltuuksia, jotka tulisi ihmisoikeusperustein karsia pois.

Viittaan edellisessä alajaksossa tietojenvaihdossa ongelmallisiksi arvioimiini toimivaltuuksiin yhtenä ryhmänä, jonka oikeutus tulisi tarkkaan arvioida. Lisäksi nostan esiin 40 §:n hakkerointivaltuudet (laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poisottaminen), jäljentämisen (54-57 §§) ja sotilastiedustelun suojaamiseksi (72 §) nimetyn tietoisesti väärien asiakirjojen ja tietojen valmistamisen. Viittaan myös siviilitiedustelusta valiokunnalle antamani lausunnon jaksoon 4 (2) *Suojelupoliisille ehdotetut muut toimivaltuudet,* missä on yleisellä tasolla perusteltu ihmisoikeusriskien olemassaolo ja tarve karsia tiedustelutoiminnan valtuuksia hallituksen ehdottamasta tasosta.

(6) Tietoliikennetiedustelu

Lausuntoni viimeisenä asiana arvioin vihdoin eniten julkista keskustelua herättänyttä kysymystä tietoliikennetiedustelusta, sellaisena kuin sitä ehdotetaan sotilastiedustelulain 63-70 §:ssä. Myös tältä osin katson, että hallituksen esityksen sisältämät riskit ihmisoikeuksille ovat liian suuret ja säännösehdotuksia tulisi korjata eduskuntakäsittelyssä,

jotta varmistetaan Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden noudattaminen. Sotilastiedustelulakiehdotus on tässä asiassa avainasemassa, koska käytännössä sotilastiedustelu toteuttaisi tietoliikennetiedustelun myös suojelupoliisin ja siis siviilitiedustelun tarpeisiin (ks. 70 §).

Perussäännökset ovat sotilastiedustelulakiehdotuksen 67-68 §§:ssä, jotka koskevat muun kuin valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen kohdistuvaa tiedustelua. Puolustusvoimien tiedustelulaitoksella olisi pääsy Suomen rajat ylittäviin tietoliikennekaapeleihin, joiden tietoliikenteestä se voisi hakuehtojen (algoritmien) avulla automaattisesti seuloa osan viesteistä tarkempaan, mukaan lukien manuaaliseen, ja viestien sisältöä koskevaan tarkasteluun. Palaan 68 §:n muutostarpeisiin kohta.

Ehdotetut 65-66 §§:n säännökset valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen kohdistuvasta tiedustelusta ovat myös vaarallisen avoimia, ja tämä perustuu harhakuvitelmaan, että jonkin organisaation nimeäminen valtiolliseksi toimijaksi sellaisenaan poistaisi sen tietoliikenteen ihmisoikeussuojan piiristä. Tässä sekoitetaan keskenään ihmisoikeuksien henkilöllinen soveltamisala ja ihmisoikeusrajoitusten hyväksyttävyysehdot. Valtiot eivät nauti ihmisoikeuksien suojaa, mutta tämä ei tarkoita, ettei valtiollisen organisaation tietoliikenne myös sisältäisi ihmisoikeussuojaan oikeutettujen ihmisyksilöiden luottamuksellista viestintää. Se kuinka laajalti ja syvästi tuohon viestintään voidaan hyväksyttävästi kajota valtiollisen viestinnän oikeutetuksi seuraamiseksi, riippuu ihmisoikeusrajoitusten yleisten hyväksyttävyysehtojen soveltamisesta eikä oikeuta tuon arvioinnin ja siihen kohdistuvan oikeudellisen valvonnan sivuuttamista.

Sotilastiedustelulakiehdotuksen keskeisen 68 §:n 3 momentin luettelo tietoliikennetiedustelua koskevan lupahakemuksen ja lupapäätöksen elementeistä on aivan liian puutteellinen ja yleisluontoinen, jotta se voisi hyväksyttävällä tavalla tarjota rajanvetoperusteet sen arvioinnille, milloin tietoliikennetiedustelu on ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävissä sen vuoksi, että käsillä on sellainen uhka kansalliselle turvallisuudelle, johon on välttämätöntä ja samalla siitä aiheutuviin ihmisoikeusrajoituksiin nähden oikeasuhtaista käyttää tietoliikennetiedustelua. Luettelo ei edes viittaa kansalliseen turvallisuuteen tai sen uhkatyyppeihin (kuten aseellinen konflikti tai terrorismi). Se ei myöskään määrittele viestien seulonnassa käytettyjä hakuehtoja. Nyt 67 §:n säännökseen sisältyy joitakin luonteeltaan negatiivisia rajauksia sille, mitä hakuehdot eivät saa olla, mutta ei mitään määritelmää tai positiivista kuvausta niistä. Mainittakoon, että se mitä hallituksen esitysten yksityiskohtaisissa perusteluissa on sanottu hakuehdoista, ei selvennä asiaa, vaan ennemmin kertoo hakuehtojen käytön *tarkoitusperistä* kuin ehdoista itsestään. Valiokunnan tulisi edellyttää hallitukselta realistisia esimerkkejä tuomioistuimelle tehtävän lupahakemuksen sisällöstä, mukaan lukien toteuttamiskelpoinen hakuehtojen kattava luettelo.

Korjausehdotukseni koskee tietoliikennetiedustelun perusratkaisua, hakuehtojen avulla toteutettavaa tietyn tietoliikennekaapelin (tai sen osan) viestivirran seulontaa niin sanotusti myötävirtaan. Näkemykseni mukaan tämä perusratkaisu johtaa ristiriitaan Euroopan

ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan, KP-sopimuksen 17 artiklan ja EU:n perusoikeuskirjan 7 ja 8 artiklan kanssa.

Tietoliikennetiedustelu voi olla kohdennettua tai yleistä (ns. massavalvontaa), ja perimmältään tämä erottelu perustuu siihen, pyritäänkö sen avulla laajasta ja suurimmalta osin merkityksettömäksi tiedetystä tietovirrasta (esim. tietty tietoliikennekaapeli) seulomaan esiin epäilyttäviä henkilöitä (ns. *downstream-* eli myötävirtamenetelmä) vai onko lähtökohtana *muilla keinoin* kuin tietoliikennetiedustelulla ja sen myötävirtamenetelmällä, siis esimerkiksi henkilötiedustelun tai rikosepäilyn kautta, identifioitu kohdehenkilö, jonka yhteysverkkoa lähdetään analysoimaan kohdennetun tietoliikennetiedustelun menetelmin (ns. *upstream-* eli vastavirtamenetelmä). Vastavirtamenetelmä kajoaa viattomien sivullisten viesteihin vain pienessä murto-osassa tapauksia verrattuna myötävirtamenetelmään. Lisäksi sen mahdollisuudet tunnistaa alkuperäisen kohdehenkilön ohella muita oikeutettuja tiedustelun kohteita ovat ylivertaiset myötävirtamenetelmään verrattuna. Esimerkiksi Turussa 18.8.2017 tapahtuneet ISIS:n inspiroimat puukotukset olisi ehkä voitu välttää kohdennetulla tietoliikennetiedustelulla (vastavirtaan), koska suojelupoliisi oli kuukausia aiemmin saanut tekijästä vihjetiedon. Sen sijaan tietoliikennekaapelien viestivirran seulominen (myötävirtaan) olisi epäonnistunut tässäkin tapauksessa. Korostan myös, että surmatyöt olisi voitu estää myös ilman kohdennettuakin tietoliikennetiedustelua, jos poliisin ja suojelupoliisin saamat vihjeet olisi otettu vakavammin.[1] Perinteinen henkilötiedustelu on myös SURVEILLE-tutkimushankkeen tulosten mukaan selvästi tehokkaampi keino esimerkiksi terroritekojen estämiseksi kuin tietoliikennetiedustelu.

Kun jo tiedusteluviranomaisten pääsy tietoliikennekaapelehin merkitsee kajoamista yksityisyyden suojaan, kun tämä kajoaminen ylivoimaisessa valtaosassa tapauksia kohdistuu täysin viattomiin sivullisiin, ja kun seulonnasta saatava todellinen hyöty kansallisen turvallisuuden kannalta on vähäinen, tiedustelumenetelmä on itsessään sellainen, ettei se voi olla demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätön mm. siten, että sen tuottamat turvallisuushyödyt olisi osoitettu ihmisoikeuksille aiheutuvaa haittaa suuremmiksi. Viittaan taas SURVEILLE-tutkimushankkeen tuloksiin ja kansainväliseen kokemukseen siitä, ettei tietoliikennetiedustelun myötävirtamenetelmä tuota todellista turvallisuushyötyä.

On osin semanttinen kysymys, kutsutaanko tietoliikennekaapelien myötävirtaseulontaa massavalvonnaksi. Viittasin jo edellä siihen, että Euroopan Parlamentti on käyttänyt suomeksi termiä ”laajamittainen valvonta”. Englanniksi termi *mass surveillance* on varsin vakiintunut, ja ehdotettu tietoliikennetiedustelu nähdäkseni hyvin mahtuu sen piiriin. Hallitus on pyrkinyt vakuuttamaan, että sen ehdotukset merkitsevät kohdennettua tietoliikennetiedustelua. Tätä on pyritty perustelemaan sillä, kuinka ylivoimainen valtaosa

[1] Mainittakoon, että olen antanut asiaa käsittelevälle Varsinais-Suomen käräjäoikeudelle asiantuntijalausunnon siitä, millä ehdoin kyseiset puukotukset ovat rikoslain 34 a luvun 1 ja 6 §:ssä tarkoitettuja terroristisessa tarkoituksessa tehtyjä rikoksia.

viestivirrasta seulotaan koneellisin menetelmin pois, niin että ihmissilmin nähtäväksi päätyy vain häviävän pieni murto-osa seulonnan kohteena olleesta viestivirrasta. Paradoksaalisesti juuri tämä perustelu osoittaa, että perusratkaisussa eli tiedusteluviranomaisten pääsyssä yleisesti viestivirtaan *on kyse massavalvonnasta*. Tarkkaan lukien tämä selviää myös ehdotetusta lakitekstistä, jossa ei puhuta kohdennetusta valvonnasta vaan siitä, kuinka tietoliikennetiedustelun avulla huomio *kohdennetaan* jatkoanalyysia vaativiin viesteihin. Kohdentaminen-termiä käytetään ainakin 68 §:n 3 momentissa. Tietoliikennetiedustelun alkuperäisenä kohteena on koko viestivirta, ja tiedustelun avulla toteutetaan viestien seulonta, niin että laillisten ja harmittomien viestien ylivoimainen valtavirta jää syvemmälle käyvien kajoamisten – kuten viestin sisällön lukeminen ihmissilmin – ulkopuolelle.

SURVEILLE-tutkimushankkeen tulosten, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen liiketilassa olevan oikeuskäytännön, massavalvontaan hyvin kriittisesti suhtautuvien EU-tuomioistuimen ratkaisujen (*Digital Rights Ireland, Max Schrems, Tele2 & Watson*) sekä YK:n ihmisoikeuskomitean Yhdysvaltain ja Iso-Britannian maaraporttien käsittelyssä esittämien kannanottojen valossa katson, että ehdotettu tietoliikennetiedustelun perusratkaisu (myötävirtamenetelmä) tulisi hylätä ja tietoliikennetiedustelun toteutus rakentaa vastavirtaan toteutettavan tietoliikennetiedustelun pohjalta, jolloin lähtökohtana siis olisi epäilyttäväksi arvioidun yksilön, telepäätelaitteen tai paikan identifiointi ja sitten tuosta pisteestä lähtevän tai sinne saapuvan tietoliikenteen seuranta. Tämän ohella tarvitaan perinteistä henkilötiedustelua.

Firenzessä 8.5.2018

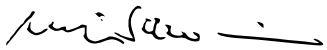

Martin Scheinin, professori